

KRONİK

KONGRELER

Yazan : Prof. Dr. Nermin ABADAN

1 — «Siyasî hayat ve sosyal değerler» — İstanbul Yuvarlak Masa Toplantısı (28 Mayıs — 3 Haziran 1967)

Milletlerarası Siyasî İlimler Derneği (I.P.S.A.) ile Türk Siyasî İlimler Derneğinin işbirliği ile 1966 yılında Varşova toplantısı mü-nasebetile kararlaştırılan bilimsel toplantı, 28 Mayıs — 3 Haziran 1967 tarihleri arasında «Siyasî Hayat ve Sosyal Değerler» konu-sunda İstanbul'da yapılmıştır. Kısmen Büyükkada, kısmen de İs-tanbul Hukuk Fakültesinde çalışmalarını sürdürmüş olan bu mil-letlerarası toplantıya 25 kadar Türk ve yabancı uzman bilgin ka-çüde Türk hükûmetinin cömert yardımları sayesinde gerçekleştirilebilmiştir. Milletlerarası Siyasî İlimler Derneği sadece Türk ra-portörün teklifi üzerine uzman bilginlerin davetini yüklemiş, teb-liğlerin bastırılmasını üzerine almıştır.

Yuvarlak Masa'nın genel raportörlüğü S.B.F. öğretim üyelerin-den Doç. Dr. Şerif Mardin tarafından yüklenmişti. Toplantıya birer tebliğ sunan Türk bilim adamları şunlardı: «Türkiye'de lâiklik», -Doç. Dr. Bülent Daver (S.B.F., Ankara Üniversitesi), «Diyanet iş-leri teşkilâtının gelişmeleri»- Prof. Bahri Savcı (S.B.F., Ankara Üniversitesi), «Türk Devrimi ve Lâiklik» Prof. Dr. Tarık Z. Tuna'-ya ve Doç. Dr. Çetin Özek (İstanbul Hukuk Fakültesi), «Az Geliş-mişlik, Din ve Siyaset», Dr. Fatma Mansur (Ortadoğu Teknik Üni-versitesi).

Yuvarlak Masa toplantısına birer tebliğ ile katılan yabancı uz-manlar şunlardı: «İslâmın rakkas hareketi konusunda yöntem» Prof. Dr. Ernest Gellner (London School of Economics), «Batı Avrupa'da katolik ve toplum» Prof. Dr. René Rémond (Paris-Nan-terre Üniversitesi), «Günümüzün Fransa'sında Dinin Görevi ve Si-yasî Yankıları», François G. Dreyfus (Strassbourg Üniversitesinde Öğretim Görevlisi), «Afrika'da Dinî ve Siyasî Bağımsızlık, Afrika'

nın modernleşme sürecinde bağımsız dinî hareketlerin yeri», H. W. Turner (Leicester Üniversitesi öğretim görevlisi), «İslâm Anayasası ile İslâm Hayat Tarzı Arasında Farklılaşma», I. H. Qureshi, (Karaşi Üniversitesi), «İsrail'in siyasetinde din ve laiklik», Emanuel Gutman (İbranî Üniversite, Kudüs), «Plüralizme doğru kaçınılmaz gelişme» W. A. Visser't Hoof (Okumenik Konseyin Eski Genel Sekreteri), «Hıristiyan çoğunluğa sahip Avrupa ülkelerinde devlet, toplum ve dinî gruplar» Axel von Campenhauzen (Göttingen Üniversitesi) «Hindistan'da kast sistemi ve lâiklik», S.A.H. Haqqi (Aligarh Üniversitesi, Hindistan) «Hinduizm, lâiklik ve Hint yargı organları», Marc Galanter (Chicago Üniversitesi) «Laikliğin özelliği ve anlamı», Dr. A. F. Okulov (Moskova Üniversitesi). Tebliğ sunan uzmanlar dışında Yuvarlak Masaya katılan diğer üyeler şunlardı: Prof. Dr. Yavuz Abadan (Siyasî İlimler Türk Derneği başkanı), Prof. Dr. Nermin Abadan, (S. B. F.) Aline Coutrot (Fondation Nationale de Science Politique), Jacques Freymond (Milletlerarası Siyasî İlimler Derneği başkanı, Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü direktörü), Serge Hurtig (Milletlerarası Siyasî İlimler Derneği Genel Sekreteri,) Fondation Nationale de Science Politique), Prof. Dr. Enver Ziya Karal (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Mübeccel Kıray (Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölümü başkanı), Shireen Mahdavi (Tahran, İran), V. Tschikvadzade (Moskova Üniversitesi), Doç. Dr. Mete Tunçay (S. B. F.), S. Zivs (Moskova Üniversitesi), Ahmet Yıldız (Türk Siyasî İlimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi).

«Siyasî hayat ve sosyal değerler» konulu Yuvarlak Masa, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı genel sekreteri Zeki Kunalp'ın hükümet adına, Prof. Dr. Yavuz Abadanın Türk Siyasî İlimler Derneği adına yaptığı konuşmalarla açıldı. Genel rapor-tör Doç. Dr. Şerif Mardin, açış konuşmasında toplantının üç belli-başlı konu dilimi etrafında yürütüleceğini belirtti. Bunlardan birincisi «Din, ideoloji ve sosyal yapı», ikincisi «İktidar sorunları», üçüncüsü «İntibak sorunları» etrafında toplanmıştı.

Birinci başlık altında toplanan konu bölümünde a) ideoloji ile dinin görevsel farklılıkları, kutsal ve lâik değerlerin ayırımı, doğmaların rolü, dinî dogma ile ideoloji arasındaki ilinti araştırılmıştır. İkinci konu olarak sosyal yapı ile din arasındaki ilişkiler, örneğin kast yapısının Hindistan'ın siyasî hayatı üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Sosyal yapı yada kültürel yapılarla dinsel yapılar arasındaki ilinti ulusal gelişme açısından nasıl bir etki yarattığı araştırılmıştır. Aynı bölümün üçüncü alt diliminde bizatihâ

doğma ile siyasal ve ekonomik gelişim arasındaki ilinti araştırılmıştır. Bu soruların tümü özellikle Mansur, Gellner, Turner ve Haqqi'nın tebliğlerinin ışığı altında ele alınmıştır. Nitekim Gellner, büyük ölçüde David Hume'un «Dinin doğal tarihi» adlı yapıtıdan esinlenerek, özellikle İslâm'da sürekli bir rakkas hareketinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu rakkas hareketi politeist (çok tanrılı ve monoteist (tek tanrılı) görüşler arasında cereyan etmektedir. İslâm dinini hıristiyanlıkla kıyaslayan Gellner'e göre İslâm dininin monoteist görüşü daha çok şehir hayatının yayılması, politeist görüş ise kabile hayatı ile ilgilidir. Gellner'e göre İslâm'da merkeziyetçi dinsel otorite, üzerinde kurulmakta olduğu sosyal yapıya en az tâviz vermekte, buna karşılık kabile yada etnik bir gruba dayanan mezhebler, dünyevî düzenle ilgili en geniş intibakı yaratmaktadırlar.

Afrika'da son on yılda ortaya çıkan otuz küsur yeni bağımsızlığa kavuşmuş ülkelerde aynı sorunu ele alan H. W. Turner'e göre geleneksel kabilelere has dinsel akımlar, hıristiyan fikirlerle birleştirilerek milliyetçi hareketleri geliştirmiştir. Bağımsız dinsel hareketler birer millî kiliseye dönüşmeksizin üyelerin günlük yaşantısını, miras, evlilik, sağlık hizmetleri, v.s. açısından düzenlemişlerdir. Böylece yersel ve kendine özgü dinsel hareketler, batılşma hevesine kapılmaksızın, toplumsal modernleşme sürecini teşvik etmişlerdir.

Sorunu sosyal yapı ve dinsel gruplar yerine, gelişmişlik ve dinî değerler açısından ele alan F. Mansur'a göre dinin başlıca üç görevi vardır: a) Örgütlenmiş bir yapı meydana getirmek, b) Psiko-sosyolojik bir davranış, bir dünya görüşünü sunmak ve nihayet c) Siyasal otoriteyi anlaşılır, meşruu kılmak. Bu sonuncu görevin ifası sırasında din çeşitli menfaatler arasında belli ölçüde bir haberleşme ve uzlaştırma görevini ifa etmektedir. Dinin bu farklı üçlü görev bölümü içinde sosyal yapı ile yakından ilintili olanı sonuncu görevdir. Nitekim siyasî partilerin az gelişmiş ülkelerde, endüstrileşmiş ülkelere kıyasla dinî değerlere daha fazla önem atfetmesi bu katalizör görevi ile yakından ilgilidir.

İktidar sorunu ile ilgili yön ele alındığında şu başlıca sorulara cevap aranmıştır : 1) İktidarı dinsel bir kurum haline getiren belibaşlı şekiller hangileridir? İktidar yapısının modernleştirilmesi bu soruna ne gibi yeni buutlar kazandırmıştır? Toplumun bürokrasileşmesi, plüralist iktidar merkezlerin türemesi bu alana ne gibi katkılar getirmiştir?

Günümüzün devletleri içinde dinle devlet ilişkileri nerede yeni iktidar yapılarına dayanmaktadır?

Bu konularla ilgili cevaplara en geniş ölçüde Rémond, Dreyfus Qureshi ve Okulov'un tebliğlerinde rastlanmıştır. Rémond Türkçe'de eş anlamlı karşılığı bulunmayan kavramlar üzerinde durmak suretile dörtlü bir ayırım yapmağa çalışmıştır. Buna göre siyasî iktidarla dinsel kurumlar arasında başlıca dört ilişki şekli gelişmiştir. Bunlarda birincisi «Sécularisation», yani kamu işlerin dünyevîleştirilmesidir. Bundan amaç belli bir toplum içinde dinsel olmayan kolektif kamu hizmetlerinin belirtilip ayrılmasıdır. İkinci önemli aşama «Laicisation», yani lâikleşmedir. Bu kavramın dayandığı temel düşünce dinî inancın kişisel vicdan inancına dayanmasıdır. Avrupa'da XIX ve XX. ci yüzyılda zafere ulaştırılan lâiklik hareketi, dinle ilgili ayrıcalıkların lâğvını, devlet dininin ilgasını, kamu hizmetlerinin belli bir dine mensup olanlara tahsisi, üniversitelerde serbest öğretim hakkı gibi sonuçlar vermiştir.

Üçüncü aşama olarak karşımıza «Déchristianisation», hıristiyanlıktan sıyrılma hareketi çıkmaktadır. Bu oluş Avrupa'da İspanya dışında endüstrileşme, şehirleşme, teknik bir uygarlığın kuvvetlenmesi, bilimsel otoritelere güven besleme gibi sebeplerle git-tikçe alan kazanmaktadır.

Halen içinde bulunduğumuz devirde ise göze çarpan önemli oluş devletin dinî görüşlerden tamamen sıyrılmasına karşılık bir kısım vatandaşın mezhep esasına dayanan siyasî partiler etrafında toplanmasıdır. Dolayısıyla XX. ci yüzyılda kilise-devlet ilişkileri siyasî partilerin plüralizm alanında çözülmektedir.

Sorunu sosyalist bir ülkenin temsilcisi olarak ele alan Okulov'a göre sosyalist bir siyasî sistemde uygulanan lâiklik dinin kamu hayatından silinmesi demek değildir. Hakkın önemli bir kısmı Tanrıya inanmakta devam etmektedir. Sovyet Rusya'da uygulanmış olan çeşitli sosyolojik araştırmaların açıkladığına göre köklü toplumsal değişiklikler dinî düşüncenin duygusal, ideolojik alanda sosyal ve bilimsel gelişmelerle ilgili görüşler dinsel görüşlerin yerini almaktadır. Böylece tabiat, toplum ve dünya konusunda daha rasyonel görüşler yerleşmektedir. Tebliğin belirttiği üzere ortodoks doğmaların yerini deistik, panteist, yani serbest düşüncelere yer veren şekiller almıştır. Başka bir deyimle hıristiyan hümanizmin yerini lâik hümanizm almaktadır.

Dinî topluma normatif yoldan intibak ettirme şekilleri konusunda başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelerin anayasal düzen

uygulama şekilleri gözden geçirilmiş, hıristiyan, Hindu, İbranî ve İslâm ülkelerdeki lâiklik ölçüleri ile bunlarla çatışan kültür ikileşme süreci kıyaslanmıştır.

Yuvarlak Masa toplantısının kapanış konuşması sırasında IPSA'nın başkanı Freymond özellikle Türkiye'de karşılaştıkları cömert misafirperverlikle yeni yetişen Türk siyasî bilimcilerin güçlü kuşağını övmüştür. Toplantıyı kaparken Siyasî İlimler Türk Derneğinin gelişme trendi ve Türk üniversitelerinde uygulanan siyasî ilimler öğretim programının tablosunu çizen Prof. Dr. Yavuz Abadan bu vesile ile ölümünden önce son bilimsel görevini ifa etmiştir.